

ОСНОВИ ВЕТЕРИНАРІЇ І ЗООГІГІЄНИ»
5.09010102 « Організація і технологія ведення фермерського господарства»
Лекція № 10

Тема заняття: Акушерсько - гінекологічні захворювання та відтворення стада.

План

1. Поняття про ветеринарне акушерство та ветеринарну гінекологію.
2. Фізіологія вагітності. Тривалість вагітності тварин різних видів.
3. Діагностика вагітності. Хвороби вагітних тварин.
4. Аборти та їх профілактика.
5. Роди та організація рододопомоги. Техніка допомоги при нормальних пологах і догляд за тваринами після пологів Патологія вагітності і пологів
6. Післяродові ускладнення.
7. Неплідність і яловість.
8. Профілактика акушерсько-гінекологічних хвороб

1. Ветеринарне акушерство - галузь ветеринарної медицини. Що вивчає фізіологічні процеси і патологічні зміни, пов'язані із заплідненням, вагітністю, родами, післяродовим періодом, а також у молочній залозі і в новонародженого молодняка.

Ветеринарна гінекологія вивчає хвороби статевих органів самок, не пов'язані з вагітністю, родами та післяродовим періодом. У її основі лежить вчення про боротьбу з неплідністю тварин, яка завдає значних збитків у тваринництві.

З ветеринарним акушерством та гінекологією тісно пов'язана наука про штучне осіменіння, яке тепер стало основним способом відтворення поголів'я тварин і важливим методом поліпшення породних і продуктивних якостей худоби.

2. Фізіологія вагітності

Вагітністю називається складний фізіологічний процес, що відбувається в організмі самки від моменту запліднення (злиття статевих клітин самця і самки) до повного дозрівання і народження плода. У практиці початком вагітності прийнято вважати день останнього осіменіння, після якого настає запліднення тварин. У корів вагітність називається тільністю, у кобил, ослиць, верблюдиць - жеребністю, у овець і кіз - суягністю, у свиней - поросністю, у крільчих - сукрільністю, у сук - щенінням. Вагітність буває одноплідна (у великих тварин) і багатоплідна (у дрібних тварин), фізіологічна і патологічна. Строк вагітності обчислюють у днях. Він залежить від віку тварин.

Тривалість вагітності тварин різних видів, дні (за А.П. Студеїшовим)

Вид тварини	Середня	Відхилення
1. Кобила	340	307-412
2. Корова	285	240-311
3. Свиня	114	110-140
4. Вівця, коза	150	146-160
5. Сука	62	59-60
6. Кішка	58	55-60
7. Кролиця	30	28-33

3. Велику роль у проведенні планової роботи щодо відтворення поголів'я відіграє діагностика вагітності, особливо рання. Її проводять клінічними або лабораторними методами.

Клінічні методи - це зовнішнє обстеження, внутрішні дослідження, рефлексологічні методи.

За допомогою зовнішнього обстеження визначають тільний стан у корів після 6-місячного періоду вагітності. Воно включає зовнішній огляд тварин, пальпацію плода і аускультацию його серця через стінку живота матері.

Рефлексологічний метод ґрунтується на тому, що не тільні самки на 18-й-25-й дні після осіменіння проявляють статеве збудження, а в тільних тварин його немає. Для виявлення тварин в охоті можна використати бугаїв-пробників.

Ректальний метод дослідження вважається простим і точним. Така діагностика базується на виявленні через пряму кишку комплексу помісячних змін з боку статевих органів, маткових артерій і плода. Цей метод дає змогу встановити стан тільності вже на другому місяці. Ректальне дослідження краще робити вранці, дотримуючись правил особистої гігієни та техніки безпеки.

Ознаки помісячного тільного стану

Один місяць: матка лежить на дні тазової порожнини, вагітний ріг збільшений і в одному

яєчнику є жовте тіло.

Два місяці: матка виступає за лобкові кістки в черевну порожнину, вагітний ріг у 1,5-2 рази більший, у ньому відчувається рух рідини.

Три місяці: майже вся матка звисає в черевну порожнину, а шийка матки наближається до краю лобкових кісток. Вагітний ріг містить близько двох літрів рідини, в якому можна відчуті плаваючий плід.

Чотири місяці: у стінці матки промацуються карункули завбільшки з квасолину, виникає слабка вібрація середньої маткової артерії з боку рога, де міститься плід.

П'ять місяців: матка опущена в черевну порожнину, а тому плід не завжди вдається дослідити. Карункули завбільшки з плід ліщини, а артерія завтовшки в олівець і вібрує. Вагітний ріг матки збільшений у 4-5 разів.

Шість місяців: матка глибоко опущена в черевну порожнину. Шийка матки також знаходиться в цій порожнині. Карункули мають розмір з куряче яйце. У вагітному розі середня маткова артерія дзюрчить.

Сім місяців: матка з плодом розміщена в черевній порожнині, шийка матки іноді піднімається до рівня тазової порожнини. Карункули досягають розміру гусячого яйця. Відчувається вібрація обох середніх маткових артерій.

Вісім місяців: матка починає випинатися в тазову порожнину, у ній виявляються частини плода, довжина якого досягає 80 см, відчувається вібрація задньої маткової артерії (вона 14-15 мм у діаметрі).

Дев'ять місяців: плід інтенсивно збільшується і випинається в тазову порожнину. Середні і задні маткові артерії вібрують з обох боків. Виникають зовнішні ознаки родів (набрякає вульва і молочна залоза, розслаблюються і западають крижові зв'язки таза тощо).

Лабораторними методами встановлюють біохімічні зміни в слизі шийки матки, сечі, молоці, крові. Це в основному методи ранньої діагностики, які проводять у лабораторних умовах.

Хвороби вагітних тварин

Під час вагітності ускладнюється робота серця, легень, нирок та інших органів. У міру розвитку вагітності зростає потреба материнського організму в живленні, збільшується його чутливість до умов утримання. Це порушує фізіологічну рівновагу в організмі і за певних умов спричинює хвороби вагітних тварин.

4. Передчасні перейми і потуги - це такий стан вагітності тварин, коли в неї значно раніше строку (за 3-4 тижні до родів) з'являються ознаки родової діяльності у вигляді скорочень м'язів матки та черевного преса, що може призвести до аборту. У практиці справжню причину передчасних переймів встановити не вдається. Цьому сприяють фактори механічного і термічного порядку - забиття, фізичне напруження, переохолодження або перегрівання тіла.

Тварина непокоїться: лягає, встає, тужиться. Апетит поганий, температура тіла підвищується.

Хвору тварину розміщують у теплому приміщенні. На крижі і попереку роблять гарячі припарки, зігріваючий компрес. Корові вводять внутрішньовенно спирт із глюкозою, проводять задню епідуральну анестезію, а кобилі вводять всередину хлоралгідрат.

Залежування вагітних тварин найчастіше можна спостерігати в корів за кілька днів або тижнів до родів. Основними причинами хвороби вважають недостатню або надмірну годівлю, інтоксикацію, зниження тону м'язів та зв'язок, артрити, міозити, 'відсутність моціону тощо.

Симптоми хвороби виникають раптово або розвиваються поступово. Тварина погано підводиться, довго лежить, а згодом зовсім перестає підніматися. З часом у неї розвиваються пролежні, розлад травлення.

Хворим тваринам *призначають* повноцінну годівлю, їх піднімають 2-3 рази на добу і масажують круп та кінцівки. На початку хвороби вводять препарати вітаміну Д, внутрішньом'язево - 0,6 %-вий розчин вератрину, внутрішньовенно - розчин глюкози, а підшкірно - кофеїн. Корисні солі кальцію та фосфору.

Набряк у вагітних тварин більш властивий коровам і кобилам в останню третину вагітності. Виникнення набряку пов'язане з порушенням діяльності серцево-судинної системи, нирок, печінки. Цьому сприяє надмірна годівля жомом, кислим силосом, відсутність моціону.

У хворих тварин набрякають задні кінцівки, нижня стінка черева, промежина, підгруддя, вим'я. Припухлість має тістоподібну консистенцію і вона холодна.

Хворій тварині *призначають* моціон, повноцінну годівлю, обмежують дачу рідини, проводять легкий масаж із камфорним спиртом. Призначення сильнодіючих проносних і сечогінних препаратів протипоказане.

Випаданні: піхви частіше спостерігається в корів і воно буває повним та частковим. Основною причиною захворювання є ослаблення зв'язку стінок піхви з клітковиною, що фіксує орган у тазовій порожнині. До цього призводить загальне ослаблення організму, його нервово-м'язового тону, відсутність моціону, годівля тривалий час кислими кормами, великий схил підлоги в приміщенні тощо.

В останній третині плодоношення в тварин при лежачому положенні з'являються спочатку незначні, а з часом дедалі сильніші випинання стінки піхви. Слизова оболонка піхви набрякла, гіперемійована, нерідко порушується її цілісність, особливо під час повного випадання.

Основними лікувально-профілактичними заходами є повноцінна годівля і регулярний моціон. Вивернуту частину піхви обробляють в'язучими та дезінфікуючими розчинами (калію перманганату, фурациліну, таніну) і вправляють. Під час повного випадання піхву краще вправляти застосовуючи низьку сакральну анестезію. Після вправлення піхви на вульву накладають фіксаційну петлю або шов із валиками. Тварину ставлять у стійло з настилом, нахил якого спрямовують до грудних кінцівок.

Аборти та їх профілактика

Абортом називається передчасне припинення вагітності, що супроводжується вигнанням мертвого або життєздатного плода чи розсмоктування зародка. За походженням аборти поділяються на незаразні, інфекційні та інвазійні. За клінічним перебігом аборти бувають повні та неповні.

Незаразні аборти зумовлені генетичною неповноцінністю статевих клітин, аномаліями розвитку (виродства) або патологією плода і його оболонок. Це ідіоматичні аборти. В інших випадках (у результаті порушення обміну речовин або захворювань материнського організму) їх називають симптоматичними. До них належать аліментарний, травматичний, експлуатаційний, штучний та інші види абортів.

Аліментарний аборт зустрічається при неправильній годівлі вагітних самок, частіше в другій половині вагітності. Причиною абарту є згодовування тваринам недоброякісного (зацвілого або гнилого) сіна, зіпсованого або дуже кислого силосу, нестача в раціоні мінеральних речовин, вітамінів (особливо А, Д, Е).

Травматичний аборт зумовлений дією травм на тварину. Особливо небезпечними є удари в ділянці черевної стінки, носа, різкі рухи, раптове падіння, грубе зовнішнє або ректальне дослідження на вагітність.

Експлуатаційний аборт переважно зустрічається в робочих, бігових та скакових коней.

Звичайний аборт або регулярно повторюване переривання вагітності частіше буває в кобил, корів у другій половині вагітності. Причиною є природжений недорозвиток організму самок (інфантилізм), дегенеративні зміни в матці тощо.

Штучний аборт виникає при захворюваннях самки, коли подальша вагітність є протипоказаною (гостра водянка плодових оболонок, грижа матки, маткові кровотечі тощо).

Медикаментозний аборт настає після введення вагітній тварині деяких лікарських засобів (синестрол, маткові ріжки тощо). Інколи під час купання в холодній воді або холодного обливання можуть виникати простудні аборти.

Інфекційні та інвазійні аборти проходять у самок у разі захворювання на бруцельоз, лептоспіроз, паратиф, колібактеріоз (вібріоз), трихоманоз. При бруцельозі корови абартують на 5-8-му місяці вагітності, а при вібріозі - аборти ранні і вони часто проходять непоміченими.

Паратифозний аборт у кобил настає на 4-5-му місяці жеребності. У разі захворювання на трихоманоз корова абартує на 1-3-му місяці тільності.

Лептоспірозний аборт у свиноматок настає в кінці супорості.

Аборти найчастіше закінчуються *викиднем*. У першій половині вагітності аборт виникає раптово, без додаткових ознак. У другій половині вагітності перед абортom у самок спостерігається пригнічений стан, зменшується апетит і надій молока. Після викидання затримується послід. Рідше зустрічаються муміфікація (висихання), мацерація (розм'якшення), гнильний розпад та розсмоктування плода.

Якщо трапляються в господарстві аборти, то потрібно визначити основні причини і приділити увагу заходам щодо запобігання їх. При будь-якому аборті слід виключити аборт інфекційного або інвазійного характеру.

5. Роди та організація рододопомоги

Роди - складний фізіологічний процес, спрямований на виведення зрілого плода і плідних оболонок. Вони настають внаслідок дії на організм вагітної самки таких факторів; виростає плід і зменшується об'єм навколоплідних вод, внаслідок чого збільшується подразнення матки. Одночасно знижується активність жовтого тіла, яке підтримує вагітність, перед родами підвищується чутливість

симпатичної нервової системи і спинного мозку, а функція головного мозку знижується.

Родовий процес складається з трьох стадій: підготовчий період - відкриття каналу шийки матки і становлення плода, виведення плода з родових шляхів та виведення посліду. Родова діяльність починається із скорочення м'язів матки (перейм) та черевної стінки й діафрагми (потуг). Роди в корів тривають від 20-30 хв до двох годин, у свиней -2-6 год, у кобил - до 30 хв. Послід у корів відокремлюється протягом 3-6 год.

Взаємовідношення плода і родових шляхів. Перебіг родів залежить від маси плода, розміщення його окремих органів, стану матері та її таза. Слід розрізняти такі акушерські поняття: положення, передлежання, позиція та членорозміщення плода.

Положення - це відношення поздовжньої осі тіла плода до поздовжньої осі тіла матері. Нормальним є пряме поздовжнє положення.

Передлежання - це відношення анатомічної ділянки плода до входу в таз. Нормальне поздовжнє положення - передлежання може бути головним - переднім і тазовим - заднім. Головне передлежання до входу в таз спрямовані передні кінцівки, на яких розташована голова, тазове - задні кінцівки та хвіст між ними.

Позиція — це розміщення спини плода, відносно спини матері. Розрізняють верхню, нижню, праву й ліву бокові позиції. Під час родів плід у всіх тварин набуває верхньої позиції.

Членорозміщення - це розміщення всіх рухомих частин тіла плода (голови, кінцівок, хвоста) відносно його тулуба. Нормального членорозміщення плід набуває за допомогою самостійних рухів на початку родів.

Передвісники родів. У корів отелення настає трохи раніше або пізніше очікуваного строку. За 5-8 днів до родів набрякають і збільшуються статеві губи. Розправляються складки шкіри. Під час лежання в тварин зяє статева щілина, слизова оболонка якої гіперемійована. З неї звисає „поводок”, який являє собою розріджену, прозору, густу і тягучу слизову пробку з шийки матки. Виділення слизу збільшується за 1-2 дні до отелення.

Зв'язки крижів розслабляються і западають. У тазі розм'як[^] іпуються шви кісток і він стає „родовим”.

Вим'я збільшується і набрякає. За 2-3 доби, а іноді перед родами; в дійках з'являється молозиво. Для своєчасного надання акушерської допомоги тваринам, в яких проявляються передвісники родів, потрібний постійний нагляд за ними.

Зазначені передвісники родів характерні також для овець і кіз.

У кобил набрякають статеві губи, нижня частина черевно[»] стінки. Маса плода сприяє її відвисанню. Розслабляються і западають зв'язки крижів. Молозиво з'являється в молочній залозі за тиждень до родів. Шийка матки вкорочується приблизно за добу до родів.

У свині сильно відвисає живіт. За 1-2 доби до родів із статевих шляхів починає виділятися ниткоподібний слиз. Змінюється поведінка тварини. Вона встає, лягає, рухається в станку. За 6-24 год до родів свиня підготовлює гніздо, носячи в роті солому.

Інші дрібні тварини усамітнюються. У сук за 1-4 доби до родів знижується температура тіла на 1°C, а за даними деяких авторів - на 2°C. З боку статевих органів також настають певні зміни.

Допомога під час нормальних родів. Робочий одяг акушера -чистий халат, ковпак, фартух, наруківники, чоботи, тілогрійка. До родопомічі руки обробляють так само, як до операції. У разі потреби руки повторно обробляють.

Перед наданням допомоги обстежують стан родового каналу породіллі, щоб виявити пошкодження. У корів досліджують шийку матки і матку.

Виведення плода полегшується, якщо тварина стоїть. Коли вона лягає, витягання плода тимчасово припиняють і руку виводять тимчасово з родового каналу. Плід витягають двоє чоловік. Більшу силу докладають під час виведення плода в тварини, що лежить. У кобили, що стоїть, плід витягнути важче, ніж у корови. Неспокійних кобил фіксують.

Родопоміч завжди має бути індивідуальною, не слід передчасно втручатися в перебіг родів, треба дати можливість тварині виявити фізіологічні функції. Частини плода, що виступають, фіксують. Плід виводять під час потуг.

Перебіг родів. Роди починаються зміною поведінки тварини (непокоїться, встає, лягає). Цей фізіологічний процес має три фази:

підготовчу, виведення плода і зігнання посліду. У першу фазу в родовий канал вклинюється плідний міхур. Він розкриває шийку матки і виходить за межі статевої щілини. У процесі родів плідний міхур від 10 до 40 разів випинається і втягується в родовий канал.

Стосовно причин, які призводять до несвоечасного розриву плідного міхура, немає єдиної

думки. Однак слід вважати, що передчасне відходження навколоплідних вод збільшує частоту ускладнень під час родів або є прямою причиною ускладнення їх. Інколи після появи з родових шляхів частин плода його можна розірвати.

Нормальні роди відбуваються при головному або тазовому перед лежанні плода. У процесі родів виводяться: живий плід, оболонки і залишки навколоплідної рідини. Цю рідину збирають у чистий посуд і дають 3-5 л її корові для підсилення скорочення матки і виділення посліду. Залишки навколоплідної рідини ставлять у холодильник.

Під час родів слід запобігати розриву промежини. Треба мати чітке уявлення про видові особливості виведення плода з родового каналу.

Під час нормальних родів допомога надається в разі затримки просування плода через родовий канал. На кінцівки плода накладають акушерську петлю з вірвовки вище путового суглоба. На голову плода накладають петлю так, щоб одна частина її заходила за одне вухо, а друга - спереду другого вуха. Нижня частина петлі має бути під нижньою щелепою. Таке розміщення петлі запобігає асфіксії плода.

Тазове і передлежання плода потребує негайної рододопомоги. У перебігу родів защемлюється пуповина і припиняється рух крові в судинах. Настає акт дихання, і плід засмоктує в легені навколоплідну рідину. Це призводить до загибелі плода.

Для зручного виведення плода з родового каналу його слід підтягнути назад і трохи вгору. Це запобігає заклиненню плода. Якщо витягувати плід униз, до черева корови, то виникають небажані труднощі.

Із виходом плода в породіллі настає період спокою. Роди закінчуються відокремленням посліду. Після родів тварин напувають і стежать, щоб вони не поїдали плідні оболонки.

Тварина перебуває під наглядом. У перші 2-3 год можливі ускладнення. Через 24-28 год після родів корову переводять у стійло післяродової секції на 6-7 днів. Із появою післяродових ускладнень її ізолюють і лікують.

Основні правила рододопомоги

1. Надавати акушерську допомогу можна тільки після проведення акушерського дослідження.
2. Розривати навколоплідні оболонки можна тільки після повного розкриття шийки матки.
3. Зберігати життя породіллі і плода.
4. Суворо дотримуватись правил асептики.
5. Виправляти положення, позицію і членорозміщення тільки в період пауз між потугами, а витягати плід - у момент потуг.
6. Витягати плід можна тільки під час правильної позиції, положення і членорозміщення силою не більше 2-3 осіб.
7. Перед тим, як приступити до акушерської допомоги, необхідно зважити всі обставини і вибрати найдоцільніший план і метод допомоги, щоб забезпечити, швидкий перебіг родів і запобігти ускладнень.
8. Проводити руки до плода і взагалі маніпулювати ними та інструментами необхідно тільки між плодом і оболонками плода, уникаючи травмування тканин матки і родових шляхів.
9. На всі передлежачі рухомі частини плода (голову, кінцівки) накладають акушерські петлі.
10. Виправляють неправильне членорозміщення плода тільки після його відштовхування в черевну порожнину.
11. Відштовхують плід у матку рукою або обережно клюкою під контролем руки в пазухах між потугами.
12. Частини плода, що їх треба виправляти, повинні бути зверху, для чого породіллі надають потрібного положення.
13. Під час сухості і набряку родових шляхів їх змащують великою кількістю слизових відварів вівса, льону, крохмалю.
14. Фетотомію проводять, коли плід мертвий, якщо плід живий - роблять кесарів розтин (залежно від ситуації і наявності кваліфікованих спеціалістів).
15. Не слід застосовувати речовини з неприємним запахом, щоб не зіпсувати м'яса в разі вимушеного забою породіллі.
16. Надаючи допомогу під час родів, необхідно стежити за станом породіллі, її серцевою діяльністю та диханням.

Догляд за породіллями. У перші дні після родів в організмі самок відбуваються складні фізіологічні, зміни: зменшується внутрішній тиск, виникає значний перерозподіл крові, порушується терморегуляція, настає водне голодування через значну втрату рідни, а тому виникає спрага, у

переповненій молочній залозі зростає тиск. Звертають увагу на загальний стан породіллі і формування материнської домінанти.

Корові після отелення дають облизати теля. Потім їй випоюють 1-1,5 відра теплої підсоленої води, навколоплідні води, рідку бовтанку із висівок. Доять корів через 40-60 хв після отелення. У перший день корову годують сіном (5-6 кг) або травою (6-8 кг), на другий і третій дні додають концентрати з четвертого дня поступово вводять соковиті корми, а до восьмого-дев'ятого дня раціон доводять до звичайного. На прогулянку тварин починають випускати на третій-четвертий день після отелення.

Кобилі після родів дають 1-1,5 відра води кімнатної температури, доброякісне сіно, висівки, соковиті корми. Зернові корми можна давати тільки через три-чотири дні. У цей час кобил випускають напрогулянку. На легкій роботі їх використовують через 15 днів після родів.

Вівці і кози після окоту дають облизати ягня, напувають підсоленою водою (2-3 л) і згодовують доброякісне сіно або траву. На пасовище овець випускають на другий день.

Свині через 1-2 год після опоросу дають бовтанку з висівок або вівсянку (2-3 л). На звичайний раціон її переводять на восьмий день після родів.

На випадок загрози переохолодження породіллю ставлять якнайдалі від дверей, закривають попонами, джгутами соломи, розтирають кінцівки. В усіх випадках стежать за відділенням посліду, його прибирають разом із брудною підстилкою. Зовнішні статеві органи породіллі обмивають слабким розчином калію, перманганату калію.

6. Післяродові ускладнення

Захворювання самок у цей період можна розділити на хвороби, пов'язані з травматичними пошкодженнями родового каналу, спричинені післяродовою інфекцією та порушенням діяльності нервової системи.

Пошкодження піхви і вульви найчастіше бувають у первородящих тварин. Цьому може сприяти сухість родового каналу. Під час огляду виявляють травми вульви, піхви та шийки матки. Тварина натужується, вигинає спину і тримає піднятим хвіст.

Рани і садни піддають хірургічній обробці, промивають антисептичними розчинами, змащують сумішшю розчину йоду з гліцерином 1:1. У глибоку піхву вводять антибіотики. Під час кровотечі тампують марлею, змоченою 2%-вим розчином галуноу, заліза тощо. Шви накладають залежно від показань.

Післяродовий вульвіт, вестибулі і і вагініт - запалення зовнішніх статевих губ переддвер'я та піхви внаслідок проникнення мікробів особливо під час їх травмування. Ці органи стають набряклими, червонуватого кольору з виразками. Сечовиділення часте і супроводжується стогнанням. При гнійному вестибуловагініті спостерігається витікання гною з домішками крові. Загальний стан пригнічений, температура тіла досягає 40-41°C.

Зовнішні статеві органи обмивають розчинами антисептиків. Потім, ними обробляють піхву. Використовують 1-2%-ві содо-сольові розчини в рівних частинах, 2-5%-вий розчин натру хлориду. Застосовують емульсії Вишневського, синтоміцину, стрептоциду. У порожнину піхви вводять тампони з іхтіолом, які міняють через 12-24 год.

Післяродові ендометрити - це запалення слизової оболонки матки, яке розвивається за типом катарального, фібринозного, гнійного, гангренозного ендометритів. Причиною є інфікування матки під час рододопомоги та видалення посліду.

Спочатку загальний стан тварини не змінюється, із розвитком хвороби тварина стогне, набуває пози сечовиділення. Загальний стан і апетит погіршуються, молочна продуктивність падає, підвищується температура тіла. Вагінальним дослідженням встановлюють, що канал шийки матки відкритий, з нього виділяється ексудат. При ректальному дослідженні знаходять збільшений ріг матки, в якому нагромаджується ексудат. Це супроводжується флюктуацією та опусканням матки в черевну порожнину.

При ендометритах погіршена невідкладна допомога, яку надає спеціаліст ветмедицини. Зокрема, тварині надають моціон, покращують годівлю, проводять масаж матки через пряму кишку (при некротичному і гангренозному запаленні його не проводять). Із матки видаляють ексудат. У канал шийки матки вводять таблетки екзутеру, гінекологічні свічки, мазі, таблетки, що містять антибіотики сульфаніламідні. Підшкірно вводять пітуїтрин, окситоцин, синестрол, фолікулін. Критерієм видужання є припинення виділення ексудату з матки та її скорочення до нормальних розмірів.

Післяродовий парез спостерігається переважно у високопродуктивних корів, кіз і, зрідка, у свиней. Спочатку помітно слабкість кінцівок, викривлення шиї у вигляді букви S. Пізніше

спостерігається вимушене лежання тварини із закинутою на грудну стінку головою, сонливість, розширення зіниць, зниження температури тіла тощо (рис. 10, II).

Після видоювання молока у вим'я накачують повітря і перев'язують дійки на 20-10 хв. Внутрішньовенно вводять розчин кальцію хлориду і глюкози, підшкірно - кофеїн. Ні в якому разі не можна давати ліки через рот, оскільки в цей час спостерігається парез глотки і стравоходу. Тіло розтирають, накривають попонами.

Субінволюція (атонія) матки характеризується ослабленням тону м'язової мускулатури. Хвороба виникає внаслідок недостатньої та односторонньої годівлі, мінерального і вітамінного голодування, відсутності моціону, після багатоплідної вагітності.

Спостерігається затримання *лохії* (післяродові очищення), а під час лежання значне виділення їх. Стан тварини пригнічений, апетит погіршується. При ректальному дослідженні матка збільшена, наповнена рідиною, не реагує на масаж скороченням, в яєчнику затримується жовте тіло. Внаслідок атонії матки розвиваються ендометрити і настає неплідність.

Добрі результати дає масаж матки через пряму кишку, підшкірні введення синестролу, окситоцину, пітуїтрину. Лікування як при ендометриті.

Післяродове залежування виникає після важких родів при великому плоді або після витягання плоду з прикладанням великої сили.

Тварина не може підвестися на ноги, апетит зберігається. Пізніше можуть з'явитися пролежні і навіть ознаки сепсису, внаслідок чого тварина гине.

Тварини забезпечують доброю підстилкою, 2-3 рази на день перевертають на інший бік. Кінцівки масажують. Велике значення має дієтерапія, особливо забезпечення тварин мінеральними речовинами і вітамінами. Підшкірно ветеринарні спеціалісти вводять стрихнін.

Затримання посліду - це його невіддільність протягом 40 хв у кобил, 8-12 год - у корів, овець і кіз та зразу після родів - у свиней. Причини - недостатній тонус мускулатури матки і м'язів черевної стінки як результат недостатньої годівлі, відсутності моціону, запалення матки тощо.

У хворих тварин із зовнішніх статевих органів звисають навколоплідні оболонки, може підвищуватися температура тіла і виникати ендометрит.

З лікувальною метою тварині дають 0,5 кг цукру, повторюючи це 2-3 рази, через кожні 10-12 год, випоюють навколоплідні води. Якщо послід не відділився, повідомляють ветспеціаліста, який призначає підшкірно окситоцин або пітуїтрин (6-8 мл), внутрішньо-м'язово синестрол (3-4 мл великим тваринам), внутрішньоматочно 500 мл 30%-го розчину іхтіолу тощо.

Якщо й після цього послід не відокремлюється, його видаляють оперативним шляхом. Операцію проводить лікар або фельдшер ветмедицини. Після неї в матку вводять антибіотики, сульфаніаміди, септиметрин. Добре зарекомендував себе препарат трицилін.

Виворіт (випадання) матки виникає внаслідок грубого витягання плода або посліду, сильних скорочень матки після родів.

Насамперед, запобігають травмуванню та забрудненню матки. Щоб полегшити вправлення матки, тварини розміщують на дерев'яному настилі так, щоб трохи підняти задню частину тіла. Матку обробляють розчинами етакридину лактату, фурациліну, перманганату калію. Після сакральної анестезії, обережно відокремлюють послід. Матку, починаючи від верхівки рога, обмотують стерильним простирадлом і вправляють, починаючи від основи передвер'я, кулаком. Розмотуючи простирадло.

Після вправлення матки тварині надають положення з піднятим задом і 2-3 рази з інтервалом 2-3 год повторюють низьку сакральну анестезію. Перед вправленням матки в її м'язовий шар бажано ввести окситоцин: коровам 50, вівцям 15, собакам 3-10 мл. Також, у матку слід вводити антисептики так, як при затриманні посліду.

Патологія молочної залози

Захворювання молочної залози зустрічаються часто і в будь-який час, але в перші 10-12 днів після родів або під час переводу тварин на сухостій. Ці хвороби призводять до зниження надоїв молока та погіршення його якості. Найчастіше зустрічаються мастити, набряки, рани, забиття молочної залози.

Мастит - запалення молочної залози, частіше вимені корови. Його причини дуже різноманітні. Безпосередньою причиною є проникнення у вим'я хвороботворних мікробів. Особливе значення в розвитку маститів мають біологічні фактори. Мастити зумовлюють понад 40 видів мікробів: стрептококи, стафілококи, кишкові бактерії, збудники туберкульозу, актиномікозу, ящура, віспи тощо. Цьому сприяє антисанітарне утримання тварин, поранення і забиття вимені, хвороби статевих органів, порушення режиму й техніки доїння тварин тощо.

Запалення вимені може протікати з вираженими ознаками (клінічно) і без них (субклінічно приховано). Клінічні мастити бувають такі: серозний, катаральний, фібринозний, гнійний геморагічний. У корів найчастіше трапляються серозний і катарально-гнійний мастити. При клінічно виражених маститах змінюється склад і вигляд молока. У ньому з'являються згустки казеїну (катаральний), фібрину (фібринозний), гною (гнійний), крові (геморагічний). Уражена частка вимені збільшена в об'ємі, стає твердою, гарячою, болючою. У хворої тварини зменшується надій, погіршується апетит, підвищується температура тіла. Субклінічні мастити розпізнають за допомогою спеціальних досліджень молока (проби з бромтимолблау, димастином, мастидіном тощо).

Лікування маститу має бути комплексним і його проводить лікар (фельдшер). Тварину ізолюють, призначають дієтичну годівлю, виключають з раціону соковиті і концентровані корми. Серозний мастит - 3-4 рази на добу роблять масаж вимені знизу вгору. Катаральне запалення - його проводять навпаки (зверху вниз). Гнійний мастит — масаж протипоказаний. Проводиться часте видоювання молока (через кожні 3-4 год). Внутрішньом'язово застосовують антибіотики (3-5 тис. од. на 1 кг живої маси), а внутрішньо-цистернально - антимікробні препарати (мастисан, мастицид, дифурол), 1%-вий розчин стрептоциду, внутрішньовенно 300-400 мл, а в цистерну ураженої чверті (50-100 мл). Позитивний ефект із повторенням через 4-5 год дає новокаїнова блокада, слабоподразливі мазі (саліцилова, камфорна, йодна) камфорне масло.

Серозний набряк вимені характеризується появою на вимені вогнищ набрякості, які мають тістувату консистенцію і холодні на дотик. Під час надавлювання пальцями в цих місцях залишаються заглибини, що повільно розходяться. Набряклі тканини безболісні.

Лікування має бути спрямоване на відновлення кровообігу. Для цього тварин часто доять, роблять легкий масаж знизу вгору, накладають припарки, обігрівальні компреси. Рекомендують втирати камфорну олію, вживати проносні і серцеві препарати.

Агалактія і гіпогалактія це, відповідно, повне припинення або зниження ріння секретії молока. Вони виникають внаслідок морфологічних змін тканин молочної залози або її функціональних розладів. Ці ураження можуть бути природженими, старечими, аліментарними, експлуатаційними, штучно набутими, симптоматичними тощо.

Лікування агалактії і гіпогалактії зводиться до усунення причин, а також масажу вимені, застосування зігріваючих компресів, згодовування соковитих кормів. Агалактія, яка настає всередині лактаційного періоду, звичайно не піддається лікуванню до нової лактації.

Папіломи (бородавки) - доброякісні пухлини, які розміщені на дійках або вимені. Окремі папіломи, що висять на ніжці, перев'язують нитками. Застосовують хірургічне лікування. Після видалення папілом ці місця припікають ляпісом (сріблом азотнокислим) або азотною кислотою.

Уражену дійку після доїння можна обробляти протягом чотирьох-п'яти днів саліциловим колодієм (саліцилова кислота - 10 г, молочна кислота -6 г, колодій - 90 г), 10 %-вою саліциловою маззю, мозольною рідиною (молочна і саліцилова кислота тю 4 г і колодій -20 г).

Тріщини дійок виникають внаслідок антисанітарного стану в приміщенні, поганого догляду за вименем. Тріщини, ранки обмивають дезрозчинами і змащують маззю, яка містить антибіотики. За 15 хв до доїння наносять знеболюючі мазі 5 %-ву новокаїнову, 1 %-ву дикаї-нову.

В основі *профілактики* захворювань вимені лежить комплекс зоогігієнічних та ветеринарних заходів і підбір тварин із нормально розвиненим та здоровим вименем. Приміщення для маток мають бути просторі, сухі чисті, із достатньою кількістю підстилки, а годувати тварин слід високоякісним кормом. У корів перед доїнням обмивають і витирають вим'я, проводять масаж. Руки доярки мають бути чистими, без травм і хвороб шкіри . Доїння проводять у халатах.

Тріщини на дійках слід змащувати 5 %-вим борним вазеліном, а при появі захворювання - повідомити спеціаліста ветеринарної медицини. Потрібно щоденно слідкувати за станом молочної залози, якістю молока, старанно здійснювати профілактичні заходи.

Профілактика захворювання вим'я. В основі профілактики лежить комплекс господарських, зоогігієнічних і ветеринарно- санітарних заходів.

1. Нормована і повноцінна збалансована годівля тварин.

2. Формуючи маточне поголів'я треба відбирати тварин із нормально розвинутим і здоровим вим'ям, придатним для машинного доїння. Найбільш бажана форма ванноподібна або чашоподібна з дійками середнього розміру (6-8 см) циліндричної форми, розміщених під прямим кутом до вим'я. Дотримуватися гігієнічних норм утримання тварин і догляду за ними.

3. Своєчасно (за 50-60 днів до отелення) і правильно запускані корів. Якщо перед запуском надій не перевищує 3-4 кг на день, то таку корову можна запускати відразу, зменшуючи раціон соковитих і концентрованих кормів на 50 %. Високопродуктивних корів запускають поступово, із

триразового доїння їх переводять надворазове, а через 5-6 днів корову починають доїти один раз на день, потім через день. Коли надій знизиться до 2 кг, доїння припиняють.

У корів, які погано запускаються, повністю виключають із раціону соковиті й концентровані корми.

Через 7-10 днів після запуску проводять клінічне обстеження вим'я з пробним здоюванням. Вміст досліджують на мастит.

4. Дотримуватися гігієнічних норм утримання тварин, доїння і догляду за ними. Ретельно обмивати вим'я проточною теплою водою із шланга з форсунками за 1-2 хв до доїння, витирати вим'я одноразовими тампонами або бавовняними рушниками, змоченими 2 %-вим розчином хлораміну. Після обмивання роблять масаж вим'я і тільки після цього приступають до доїння. Перші цівки молока здоюють в окремий посуд.

5. Перед машинним доїнням, якщо температура в приміщенні нижча 10°C, доїльні стакани необхідно підігріти в теплій воді (температура 40-45°C).

6. Підтримувати вакуум у вакуум-проводі під час доїння. Використовуючи тритактні доїльні апарати в межах 53 кПа, двохкратні - 48 кПа, для установок індивідуального доїння У ІД-10 і У ІД-20 робочий вакууметричний тиск повинен бути 47 кПа.

7. Не можна допускати перетримки доїльних стаканів на дійках після закінчення доїння (доїти 5-6 хв).

8. Після закінчення доїння дійки занурюють у дезінфікуючі розчини, які покривають шкіру дійок тонкою плівкою і попереджують захворювання їх.

9. Регулярно мити і дезінфікувати доїльну апаратуру. Після закінчення доїння всієї групи корів апарати промивають теплою (25-30°C), чистою водою, миють дезінфікуючими розчинами (1 %-вим розчином натрію гіпохлориду, 0,5 %-вим розчином дезмолу, порошоків А, Б, В або кальцинованої соди. Один раз на добу розбирають і миють колектор, своєчасно замінюють дійкову гуму.

10. Не можна сушити доїльні гумові станки на сонці, бо це призводить до втрат еластичності гуми.

11. Слід дотримуватись гігієни рук доярок, спецодягу і шкіри вим'я.

12. Регулярно, не рідше як раз на місяць, усіх корів перевіряти на приховані мастити і своєчасно лікувати їх.

13. Корів, хворих на приховані мастити, слід доїти в останню чергу і тільки вручну. Це запобігає перенесенню хвороб на інших корів.

14. Ізолювати і лікувати корів, хворих на мастити з гнійними запаленнями статевих органів.

7. Неплідність і яловість. Гінекологічні захворювання

Наука про неплодність, що є наслідком функціонального порушення або захворювання статевих органів, називається *гінекологією*. Розрізняють такі поняття як *плодючість* - властивість самок і самців регулярно відтворювати потомство, і *неплідність* - порушення відтворної функції.

Неплідність - це нездатність статевозрілих тварин до відтворення потомства внаслідок природжених або набутих у процесі існування причин. Вона виникає в зв'язку з ненормальними умовами годівлі, утримання й використання тварин, порушеннями правил штучного осіменіння, через хвороби статевих та інших органів.

Яловість - недоодрержання приплоду від маточного поголів'я протягом року. Кількість ялових тварин встановлюють після закінчення господарського року й обчислюють її у відсотках.

Неплідність поділяється на природжену і набуту. До природженої неплодності відноситься інфантилізм, гермафродитизм, фримарти-нізм у телиць і крипторхізм у самців тощо.

Набута неплодність - тимчасова або стійка втрата нормальними від народження тваринами відтворної здатності. Це стареча, аліментарна, експлуатаційна, симптоматична, штучна та інші види неплодності.

Стареча неплодність пов'язана з атрофічними процесами в статевому апараті самців і самок, що спричинені їх старінням.

Аліментарна неплодність виникає на ґрунті виснаження або ожиріння, внаслідок порушення обмінних процесів.

Експлуатаційною називають неплодність, яка виникає внаслідок надмірного одностороннього використання тварин.

Симптоматична є результатом гінекологічних та інших захворювань.

Штучна неплодність виникає внаслідок неправильної організації та проведення осіменіння, імпотенції самців-плідників, використання неякісної сперми, у результаті чого здорові і розвинені

самки залишаються незаплідненими. Однак, буває і штучно направлена неплідність, яка досягається кастрацією самок і самців.

Неплідність (імпотенція) плідників проявляється у втраті статевих рефлексів або запліднювальної здатності сперми.

Різноманітність причин неплідності тварин визначає багатогранність засобів боротьби з нею. Основою є створення міцної кормової бази та відповідних зоогігієнічних умов утримання тварин. Важливим є вирощування здорового і добре розвиненого ремонтного молодняка, виконання заходів ветеринарно-санітарного та лікувального порядку.

Гінекологічні захворювання. Усі ці захворювання за етіологією можна поділити на дві основні групи інфекційного та неінфекційного походження. До першої групи належать інфекційний вестибуліт, трихомоноз, вібріоз тощо.

До гінекологічних захворювань неінфекційної природи відносяться вульвіти, вестибуліти, гострий і хронічний ендометрити, цервіцити, опарити, кіста і персистентне жовте тіло яєчників тощо.

Під час *лікування* гінекологічно хворих тварин ставлять завдання - вберегти життя і продуктивність та відновити плодючість тварин. Для цього тварині створюють оптимальні умови утримання, забезпечують повноцінною годівлею, організовують моціон.

У практиці широко застосовують тканинні препарати, новокаїнові блокади. Використовують сульфаніламідні, гормональні та інші препарати. Проводять масаж, електролікування, зрошення і промивання. Застосовують хірургічний метод - видалення персистентного жовтого тіла, роздавлення або пункцію кісти тощо.

Часто застосовують біологічну, механічну і фармакологічну стимуляцію відтворної функції корів через 25-30 днів після розтелення, телиць парувального віку (15-18 місяців) живою масою не менше як 440-450 кг якщо вони не проявляють статевої охоти і тічки.

Запитання і завдання для самоконтролю

- 1.Що вивчає хірургія?
- 2.Що ви розумієте під асептикою і антисептикою?
- 3.Які види знеболювання ви знаєте?
- 4.Що ви розумієте під поняттям „операція“?
- 5.Як лікують рани?
- 6.Які ви знаєте хірургічні інфекції?
- 7.Охарактеризуйте травми і травматизм.
- 8.Як проводиться кастрація відкритим і закритим способами?
- 9.Які ви знаєте хвороби копит?
- 10.Що вивчає галузь ветеринарної медицини „Акушерство“?
- 11.Охарактеризуйте фізіологію вагітності.
- 12.Які ви знаєте хвороби вагітних тварин?
- 13.Охарактеризуйте роди та рододопомогу.
- 14.Правила надання акушерської допомоги.
- 15.Які ви знаєте захворювання самок у післяродовий період?
- 16.Охарактеризуйте мастити і профілактику захворювань вим'я.
- 17.Як відрізнити неплідність від яловості?
- 18.Що розуміють під імпотенцією?